

Lunga călătorie a lui John Ford

John Ford, arta cinematografică și subsemnatul sîntem de-un leat. Toți trei ne-am născut în același an: 1895. Unul din trei a murit. Pămîntește. Căci sufletește John Ford nu va muri niciodată. El este un „monument” — zice Sadoul — al istoriei Statelor Unite. „Eu sînt de origine irlandeză, dar de cultură western” — zicea el (numele lui adevărat e Sean Aloysine O’Feeney; Sean se pronunță Șon și înseamnă John). E drept că a făcut peste 40 de westerne. Unele din ele au fost compuse de el după date istorice autentice. Astfel, filmul *Draga mea Clementine* a fost făcut numai după cartea lui Stuart Lake, care e o lucrare de istorie despre faptele celebrului Wyatt Earp, șeriful multor orașe din Far West, dar și după povestirile personale ale acestui Earp, care, într-o zi, a stat de vorbă cu oamenii de pe platoul de filmare unde Ford lucra ca recuziter, și le-a istorisit amănunțit întâmplările. Totuși, partea de imaginație e mult mai mare în westernele lui Ford decît istoricitatea. Cum foarte bine spune revista *Variety*, filmele lui Ford nu trasează istoria Statelor Unite, ci mentalitatea americanului. Iar mentalitatea yankeului este eminentamente western. Se numește așa spiritul de pionier, de explorator, de fondator al unei noi civilizații, de-a lungul unor dificultăți imense și multe. Mentalitatea western înseamnă căutarea (și uneori

găsirea), pe loc, a unui răspuns la o mare încercătură, brusc survenită. În fața unei catastrofe iminente, omul se întrece pe sine, devine (zice Ford) „el însuși”, sau, mai exact, devine „altcineva” decît este el în viața de toate zilele. Să nu uităm că primii coloniști ai viitoarelor State Unite pierau în proporție de 40% din pricina primejdiilor și dificultății înfruntate. S-a spus despre Ford că îl pasiona să povestească „glorioase eșecuri”; și el admitea că asta cam așa este. Îl pasionaau întâmplările dramatice, cînd omul „își dă arama pe față”, iar vecinul își dă pe față aurul care zăcea ascuns sub arama cea de toate zilele. Din acestea toate, cineastul Ford a creat o estetică proprie, o estetică originală, o estetică eminentamente cinematografică. Mitry spune că poveștile lui suprimă factorul timp. Ele se desfășoară în spațiu, în câteva ceasuri, cîteodată în mai puțin de 24 de ore. Evenimentele se imbulzesc în jurul unei amenințări de dezastru, cu care prilej personajele se zăgrăvesc pe ele însele. Își fac portretul lor adevărat. Spațiul va fi extrem de limitat: hanul de popas al *Diligenței*, sau oaza din deșert a *Patrului pierdute*, sau corgobotul din *Lunga călătorie*. Spațiul fix și strîmt, combinat cu evenimentul-catastrofă, va produce renașterea multor oameni care se vor descoperi pe ei înșiși, în bine ca și în rău. Personajele lui Ford (zice

In hanul de popas al „Diligenței”, evenimentele se îmbulzesc în jurul unei amenințări de dezastru, prilej pentru personaje de a se zăgrăvi pe ele însele

Mitry) nu îndeplinește evoluții, ci mutații. Schimbări bruște, în sensul adevăratei lor personalități ascunse. Această promptitudine în descurcare din grave buclucuri este trăsătura de onoare a pionierului american. Această virtute a zăgrăvit-o Ford în filmele lui.

Unul din ele a fost inspirat din nuvela lui Erskine Caldwell: *Drumul tutunului*. Se zice că lui Caldwell nu i-a plăcut cum opera sa fusese ecranizată. Când a venit Caldwell la București și, sub conducerea doamnei Dumitrescu Bușulenga, Biblioteca americană a organizat o masă rotundă, am luat și eu cuvântul, și am arătat ce mulțumit ar trebui să fie autorul novelei. Desigur, filmul e cam agitat și cam zgomotos, adeseori exagerat și, prin asta, monoton. Dar avem în el două idei din nuvelă care au fost magnific puse în valoare. Una e „felul foarte fistichiu” în care cred în Dumnezeu acei paria, acei zdrențăroși fuduli, hoți și cinici, de pe drumul tutunului. Eroul principal e obligat să creadă în Dumnezeu, căci numai un zeu atotputernic ar putea fi capabil să creeze o lume atât de murdară, nedreaptă, abjectă, stupidă. Cu acest demiurg omnipotent, eroul nostru e nevoit să aibă relații. Niște fudule relații de la egal la egal. Ba chiar, mai mult decât egal. Celestial „părinte” îi este dator lui Jeeter Lester. Căci dacă Jeeter, e hoț și afurisit, vina e a lui Dumnezeu, care l-a făcut așa. Dumnezeu e responsabil. Jeeter e o simplă victimă. Iată de ce, în rugăciunile sale, în convorbirile lui cu Șeful Cerese, el pe jumătate solicită, pe jumătate amenință. „Iar am intrat la apă” — îl anunță el pe Omnipotentul. „Așa că, grăbește-te. Dacă nu aranjezi vreo seamănă-două, dacă nu mă ajuți cu vreo seamănă-două de-a ta să ies din încurcături, mă voi vedea din nou silit să preiau, ca de obicei, afacerea în propriile mele mâini”. (Asta înseamnă, la el, să fure, fără rușine, orice și de oriunde.)

Cealaltă trăsătură a acestor oameni pierduți și infumurați este încă și mai interesantă. Cu o egală sinceritate, ei sînt bestii, tilhari, bigoți, eventual ucigași, copilăroși, poeți, tandri, hoieroși, fuduli, leneși, dar toate astea *nu la un loc*, ci *răzleț*. Fiecare din aceste trăsături apare și dispăre separat, de-a lungul unei constante animalice nevinovății. Nu este complicație sufletească, ci disoluție sufletească. La eroii noștri toate tendințele virtuale se actualizează. Dar pe rînd. Separat. Ca un fluviu care se dezgheată în sloiuri răzlețe. Peisaj moral unic, pe care Ford l-a zăgrăvit magistral. În acel mic „speech” al meu am subliniat aceste aspecte. Și soția lui Caldwell mi-a mulțumit și mi-a spus că și ea e în totul de părerea mea.

Ford este prototipul cineaștului. El declară că preferă să ia un fapt precis, unic, și să-l dezvolte grație reacțiilor diferite ale celor care se trezesc, brusc, în fața dramaticei situații. Preferă să dezvolte o poveste scurtă decât să scurteze un roman lung.

Toată viața lui s-a războit cu „producătorul”, personajul care aprobă cheltuielile și care își permite să se amestece și în chestiile artistice. Când a început turnajul *Denunțatorului*, a adunat toată echipa pe platou și a spus așa : „Uitați-vă la omul ăsta, din fața dumneavoastră. Uitați-vă bine la el. Că a doua oară n-o să-l mai vedeți”. Era producătorul.

El a adoptat numele de Ford, fiindcă, pe cînd era de-abia ieșit din adolescență și făcea o mică treabă administrativă pe platou, actorul care interpreta pe eroul principal își rupe piciorul (sau se îmbată turtă ; sau ambele). Cum știa la perfecție rolul, se oferă să-l înlocuiască el. Și are un succes nemai-pomenit, care îi inaugurează cariera artistică. Acest succes îl face să adopte, pentru totdeauna, numele celuiilalt. Mulți ani mai târziu, pe cînd era regizor consacrat, vine la el un actor care îi cere un mic rol. John Ford acceptă. Căci îl amuza faptul că omul acela avea exact numele său adevărat, O'Feeney. Numele lui de acasă. Dar nu fusese o simplă coincidență. Omul acela era adevăratul John Ford, acela care se îmbătuse odinioară (sau își rupsesse piciorul) și care, deposedat de numele lui adevărat, a adoptat pe acela al uzurpatorului...

Printre figuranții de western se găsea și un italian, Mario, care fusese foarte supărat că, pentru o ispravă ecvestră periculoasă,

Ford tocmise un cascador. Cînd s-a filmat secvența, Mario, a executat vitejia, mult mai spectaculos decît cascadorul. De atunci, Ford îi mai dădea mici roluri de bravură. Apoi, l-a pierdut din vedere. Odată, aflîndu-se într-o croazieră spre Italia (cu nevastă-sa și cu fiică-sa), se anunță că dejunul va fi înțirziat. Ambasadorul Italiei pe lângă guvernul spaniol. (erau la Gibraltar), vrea să călătorească pe acel vas. Excelența sa, escortat de o gardă de onoare, se suie pe vas. Trecînd prin fața lui Ford, se oprește : „Hello Jack !” îi spune el lui Ford. „Ce mai face idiotul de Adolphe Menjou ?” — „E bine mersi, dragă Mario”, îi răspunde Ford (era fostul figurant de altădată, autentic conte de Cutare și duce de Nu-mai-știu-ce, pe care amorul pentru actorie îl făcuse, la un moment dat, să părăsească totul). Acum, îi va spune lui Ford : „la hai să ne retragem într-un colț și să bem cîteva pahare”. Afacere excelentă pentru Ford. Alibi. Căci nevastă-sa nu va mai putea spune că se repede la clasa a II-a să bea cu golanii...

Ford detestă cinemascopul, cinerama, panoramicul. Zice (și eu ca el) că aceste pretense ameliorări împiedică să vezi întreg ecranul, plus că fac imposibile groplanurile, și, mai ales, montajul în cadru, în care pot apărea, simultan, de pildă, patru detalii egal de evocatoare, aflate la distanță unele de altele. Despre filmul colorat, spune că e o operație înfinit mai ușoară decît să lucrezi cu alb și negru. Oricine poate minui bine „colorul”. Dar pe cei ce știu minui fotografia alb și negru îi poți număra pe degete.

Ford mai are meritul de a fi un mare apărător și apologet al Pieilor Roșii, Unul din clanuri l-a ales membru de onoare. Iar ultimul său western : *Toamna Cheyenilor* este o arzătoare pledoarie pentru acel popor.

Ford este un om foarte modest (sau, dacă vreți, foarte exigent). Din 126 de filme făcute de el, nu găsește „bune” decît vreo zece.

